

UDES SOCIOLOGIJE NA UNIVERZITETU

DRAGOLJUB B. ĐORĐEVIĆ

Mašinski fakultet, Niš

MILAN T. ANTIĆ

Medicinski fakultet, Niš

U tekstu se izveštava o rezultatima socio-empirijskog istraživanja tzv. marksističkog obrazovanja na Univerzitetu u Nišu. Iz obimnog materijala proučavanja ovde se interpretiraju neki podaci vezani za **sociologiju**, a zanemaruju oni o marksističkoj filozofiji, političkoj ekonomiji i političkom sistemu SFRJ.

Sociološka zajednica poseduje institucije za edukaciju svojih pripadnika, ali kao ni jedna druga zajednica dozvoljava prevelik profesionalni nered u svom sektoru. Pravo da se krsti sociologom podjednako ima onaj čija se edukacija odvijala na matičnim fakultetima kao i onaj ko se našao u sociologiji igrom slučaja. Istraživanje je potvrdilo da se na Univerzitetu u Nišu upravo tako nešto zbiva. Ako se za jugoslavensku sociologiju postavlja pitanje koliko je zrela kao nauka nalazi istraživanja pokazuju da je u njoj mnogo opštih mesta, sterilnog pozivanja na autoritete, teorijske poze, kompilacije, ali veoma malo materijala o bazičnim problemima s kojima se sociolozi suočavaju svakodnevno.

Sociologija se na Univerzitetu u Nišu predaje i u kombinovanim predmetima sa naslovima »Marksizam i sociologija«, »Marksistička filozofija i sociologija«, »Sociologija i teorija i praksa samoupravljanja«, »Sociologija i filozofija prirodnih nauka«. Pitanje je: ko to treba i da li iko može uspešno da predaje kombinovane predmete? Može li se nastava na kombinovanim predmetima zasnivati na rezultatima naučnoistraživačkog rada? Nisu li zapravo sociolozi kao **nastavnici** ovih kombinovanih predmeta primorani da kao »univerzalni neznalice« predaju ono za što su nestručni, bitno doprineli udesu sociologije na Univerzitetu u Nišu.

Ideološki, eksterni razlog nepovoljnog položaja sociologije je u tezi o neprimerenosti socioloških disciplina koncepciji tzv. integralnog marksističkog obrazovanja. Tako je i sociologija na Univerzitetu u Nišu **ustuknula** od opšteobrazovnog predmeta koji je bio zastupljen na svim fakultetima i bio tretiran kao matematika na tehničkim fakultetima, do situacije da se bori za svoj dignitet u bezličnom marksističkom obrazovanju i svakojakim veštačkim kombinacijama.

Uvodne napomene. U tekstu se izveštava o rezultatima socio-empirijskog istraživanja tzv. marksističkog obrazovanja na Univerzitetu u Nišu. Iz obimnog materijala proučavanja ovde se interpretiraju neki podaci vezani za **sociologiju**, a zanemaruju oni o marksističkoj filozofiji, političkoj ekonomiji i političkom sistemu SFRJ¹.

Istraživanje je sprovedeno tehnikom anketnog upitnika. Upitnik je imao pedeset pitanja: prvih deset utvrđuju individualno-socijalnu matricu, objektivna obeležja ispitanika, i u funkciji su nezavisnih varijabli, dok su ostala četrdeset ravnomerno raspoređena na spomenuta četiri predmeta sistematskog marksističkog obrazovanja.

Istraživanu populaciju činili su redovni studenti četvorogodišnjih i petogodišnjih studija na fakultetima Univerziteta u Nišu. Niški univerzitet je zajednica devet visokoškolskih institucija na kojima redovno studira 8 224 studenata. U Nišu su locirani Pravni, Ekonomski, Filozofski, Medicinski, Građevinski, Mašinski, Elektronski fakultet i Fakultet zaštite na radu, a u Leskovcu Tehnološki fakultet, sa studentima koji se pretežno regrutuju iz niškog, zaječarskog i južnomoravskog regiona. Uzorak je formiran s namerom da bude reprezentativan za grupaciju redovnih studenata, iznosi **1 350** jedinica — što je **16,41%** od ukupne populacije — i spada u velike uzorke. Radi se o blago usmerenom kvotnom modelu uzorka koji je realizovan u devet punktova sa po 150 jedinica. Uzorak je obrazovan na bazi **polu, prirode studija, godina studija i starosti**, čime je zadovoljena donja metodološka granica za konstituisanje uzorka i valjano zaključivanje. Uzorak nije u celini ostvaren pošto je ostalo nepopunjeno **130** anketa (**9,62%**).

Budući pionirskim, istraživanje marksističkog obrazovanja u niškoj univerzitetskoj sredini nužno je zastalo na domašajima **deskriptivnog** nivoa i samo je u retkim delovima omogućavalo zahvatanje strukturalnog aspekta definisanog problema. Istraživač sociološke oblasti formulisao je tako pitanja kako bi osvetlila kognitivnu, konativnu i emotivnu dimenziju stavova studenata prema sociologiji. Zato su pitanja, najpre, testirala sposobnost studenata da **prepoznaju** nekoliko temeljnih postavki Marksove teorije društva, **notiraju** imena vodećih sociologa savremenih socioloških pravaca i **razgraniče** misaone koncepcije koje se ne neguju i nisu bitne za sociologiju. Zatim, ona su merila **akcionu** dimenziju sociološkog znanja i njegovu **svrhovitost** za razumevanje aktuelne društvene situacije. Pitanja su usmerena i na komparaciju značaja saznanja iz sociologije i drugih društvenih nauka, utvrđivanje **načina prezentovanja** socioloških dostignuća i emocionalnog odnosa ispitanika prema sociologiji.

Istraživač deonice o sociologiji pretpostavio je, prevashodno polazeći od lične opservacije i preliminarnih analiza, takve rezultate koji će — uz ambijentalnu klimu oko sociologije — **potvrditi tezu o udesu sociologije** na Univerzitetu u Nišu.

Studenti i sociologija. U niškoj akademskoj sredini spomenuti reč »sociologija« znači misliti tzv. marksističku sociologiju: ona se predaje, udžbenici u

¹ Projekat »Marksističko obrazovanje i njegovi rezultati na Univerzitetu u Nišu« izveden je u Marksističkom centru Univerziteta aprila—maja meseca 1988. godine. Istraživanjem je rukovodio G. Zaječaranović, profesor Filozofskog fakulteta, dok je deonicu o sociologiji vodio D. B. Đorđević, docent sa Mašinskog fakulteta. Sveukupni rezultati biće objavljeni u zasebnoj studiji, koja će se pojaviti naredne godine u izdanju Centra.

upotrebi je favorizuju, većina nastavnika i saradnika se deklariraju kao marksistički sociolozi. Čini se oštra razlika između marksističke sociologije i građanske (buržoaske) sociologije — prva je naučnija i hvale vredna.² Radi se u stvari o refleksima diskusije odnosa **istmata** prema inim društvenim naukama. Tek zaživljava saznanje da istorijski materijalizam legitimno može biti samo jedan od teorijskih smerova u sociologiji (i drugim disciplinama), te obeležiti sociologiju. Tako je onda opravdan govor o marksistički orijentisanoj sociologiji, odnosno **marksističkoj teoriji u sociologiji**, čime se ne iscrpljuje sociologija sama niti isključivo suprostavljaju marksistička i građanska sociologija. Marksistički usmerena sociologija nije unapred istinitija i vrednija spram ostalih socioloških pravaca.

Savremena sociologija je bremenita sporovima teorijskih pravaca — marksizma, pozitivizma, funkcionalizma, fenomenologije i dr. Insistiranje na pravovernosti samo jednog teorijskog smera pretežno je ideološki obojeno. Sociološka stvarnost pruža sasvim drugu sliku. Svaki sociološki pravac u okviru svoje konceptualizacije doprinosi rastu znanja o društvenom totalitetu, što sigurno ne znači da se ne može vrednovati doprinos svakog pojedinačnog (na primer, u smislu Sartrovog valorizovanja savremenih filozofskih teorija).

Pošto se niški studenti **najčešće** susreću s ishodišnim tačkama Marksove teorije društva, njima je postavljeno nekoliko odgovarajućih pitanja — primerice: »Može li se staviti znak jednakosti između ove dve marksističke kategorije: društvena osnova i društveno biće?« Distribucija odgovora izgleda ovako:

MODALITET	N	%
Da	370	30,3
Ne	728	59,7
Ne znam	122	10,0
UKUPNO	1220	100,00

U klasičnom marksističkom učenju, prema prevladavajućim tumačenjima, ne izjednačavaju se **društvena osnova** i **društveno biće** (Goričar, 1977; Marković, 1979). Marksova shema strukture ljudskog društva podrazumeva da je društveno biće **širi pojam** od osnove i da pored nje obuhvata i socijalno-političku nadgradnju. Van društvenog bića, formalno gledano, ostaju oblici društvene svesti, pa se stoga govori o svojevrsnoj dijalektici društvenog bića i društvene svesti. Očevidno da to nije u potpunosti poznato niškim studentima, jer skoro četrdeset odsto ili pogrešno odgovara (30,3%) ili ne zna (10,0%), što su porazni rezultati. Haime, već u srednjoj školi se đaci prilično upoznaju na nivou shema i termina sa temeljima Marksove teorije društva, pa bi zadatak sociologije na univerzitetu bio da ta saznanja produbi.

² Zaboravlja se na napomenu da filozofiju i sociologiju »treba uvesti kao naučne discipline uopšte, a ne samo kao filozofiju marksizma ili marksističku sociologiju, jer marksizam nije zatvorena teorija. Ako hoćemo marksistički da postupamo, onda u procesu obrazovanja i vaspitanja moramo imati univerzalne rezultate ranijeg i savremenog naučnog dostignuća filozofske i sociološke misli uopšte« (Vuković, 1986; 44).

Pogledajmo kako su respondenti odgovorili na drugo pitanje iz »azbuke« marksističke interpretacije društva: »U Marksovoj interpretaciji strukture ljudskog društva prevagu ima:

MODALITET	N	%
Stratifikacijski model	55	4,5
Klasni model	707	58,0
Stratifikacijski i klasni model	149	12,2
Ne znam	309	25,3
UKUPNO	1220	100,00

Za mnoge marksiste marksizam propada ili opstaje kao društvena teorija u zavisnosti od napuštanja ili zadržavanja **klasnog pristupa**. Zanemarivanje klasne podvojenosti društva je istovremeno odustajanje od revolucionarnosti, a u saznavnom pogledu bez klasnog modela nije moguć pravi uvid u bivša i aktuelna društva. Korišćenje stratifikacijske sheme je svetogrđe, neprimerno je izvornom Marksovom duhu analize socijalnih zbivanja. Pri tome, gubi se iz vida da Marks primenjuje i jedan i drugi pristup (Ossowski, 1981). Kada u konkretnoj društveno-ekonomskoj formaciji izdvaja dominantan način proizvodnje, onda se društvo strukturira po dvočlanoj klasnoj shemi, ali kada se uvede u igru i način proizvodnje iz prethodne formacije, na delu je tročlani i višečlani, stratifikacijski model strukture. No nema spora da »pojam klase ima optimalnu analitičku vrijednost«, da je Marks »stavio u središte znanstvenog interesa društvene sukobe i društvene promjene«, te »ako se ostaje na razini pojednostavljenog modela koji ukazuje na razvoj, tada je nesumnjivo da je riječ o dihotomnoj koncepciji« (Kuvačić, 1982; 92).

Znajući da studentima nije prezentovana istančana diskusija stratifikacijske i klasne koncepcije u Marksa, te da se uobičajeno insistira na klasnoj, pretpostavili smo da će u većini tačno odgovoriti kako ona prevagnjuje. Ispostavlja se, slično prethodnom pitanju, da pravo misli oko šezdesetak odsto (58%) ispitanika. Čudno je da četvrtina (25,3%) studenata odgovara sa »ne znam«, nema u fondu znanja nikakve informacije o temeljnoj postavci marksizma. U ispravnom odgovoru prednjače respondenti sa prve i poslednje godine studija, sa visokom opštom prosečnom ocenom i visokom ocenom iz marksističkih predmeta, koji studiraju društvene i medicinske nauke.

Sledilo je pitanje: »Da li znate koji je od navedenih pojmova širi po obimu i sadržaju u marksističkoj interpretaciji?«

MODALITET	N	%
Pojam »nacije«	271	22,2
Pojam »klase«	745	61,1
Istog su obima i sadržaja	80	6,6
Ne znam	124	10,2
UKUPNO	1220	100,00

Konzistentna interpretacija Marksove misli pokazuje da je pojam klase **širi** od pojma nacije, čime se ne dovodi u pitanje značaj nacionalnog niti se među njima uspostavlja hijerarhijski odnos (Janjić, 1980). Pregrejana društveno-politička atmosfera, nalik našoj, ponekad zamućuje izvorno tumačenje dijalektike odnosa klasnog i nacionalnog. Rezultat toga je, verovatno, i činjenica da petina (22,2%) ispitanika smatra da je nacija širi pojam od klase po marksističkom shvatanju. Ipak 61,1 posto ispravno razume relaciju klasnog i nacionalnog.

Već po treći put studenti u ovom iznosu daju korektne odgovore, što navodi na zaključak da se može govoriti o čvrstom jezgru u studentskoj populaciji koje je usvojilo bazično naukovanje marksističke teorije društva. Međutim, naredno pitanje donekle problematizuje ovakvo tvrđenje: »Pojam 'društveno-ekonomska formacija' uveo je u sociologiju?«

MODALITET	N	%
Fridrih Engels	397	32,5
Ferdinand Tenis	52	4,3
Karl Marks	371	30,4
Ne znam	400	32,8
UKUPNO	1220	100,00

Studenti su se diferencirali u tri skoro podjednake skupine. Jedna inovativni pojam pripisuje Engelsu, druga ne zna za autora, a treća sasvim **ispravno** imenuje Marksa inovatorom. Premda korektno sociološko znanje zahteva da znamo kako su »organska« i »mehanička« solidarnost E. Dirkemovi kodifikacioni pojmovi, »zajednica« i »društvo« F. Tenisovi, »duhovna« i »sekularna« društva H. Bekerovi, ovde se zbog nekritičkog poistovećivanja Marksovog i Engelsovog doprinosa uslovno može prihvatiti odgovor prve i treće grupe. Tako opet dobijamo šesdesetak odsto respondenata koji na zadovoljavajući način prepoznaju osnovne marksističke kategorije. To nije garant dubokog usvajanja Marksove teorije društva, ali je polazni pokazatelj poznavanja.

Sledila su elementarna pitanja o sociologijama i sociolozima izvan marksističke orijentacije, te potrebi izučavanja drugih misaonih usmerenja, kako bi se potkrepilo saznanje da negovanje jednodimenzionalnosti u niškoj univerzitetskoj sociologiji nanosi štete sâmom marksizmu. Preterano insistiranje na marksističkoj sociologiji i unifikacija nastave iz društvenih predmeta pod firmom marksizma doveli su do »intelektualnih praznina« u studenata kada su posredi doprinosi inih duhovnih koncepcija. Zato se i dogodilo da niški studenti ne prepoznaju čelnike funkcionalističke sociologije ili misaone pravce koji su značajni za savremenu sociologiju. Primerice, na pitanje — »Koja su dva najpoznatija predstavnika funkcionalističke teorije u sociologiji?« — beleže se ovi rezultati:

MODALITET	N	%
Talkot Parsons i Alen Turen	90	7,4
Entoni Gidins i Goran Terborn	35	2,9
Talkot Parsons i Robert Merton	202	16,6
Ne znam	893	73,2
UKUPNO	1220	100,00

Rezultati su **katastrofalni** — jedino 16,6% ispitanika zna da su Parsons i Merton dva najpoznatija predstavnika savremene funkcionalističke teorije u sociologiji. Ostali u vidokrugu nemaju ove stamene sociološke figure, pa je razložno pretpostaviti da im i nisu znane temeljne funkcionalističke postavke. O uskraćenosti studenata za uvid u važno shvatanje društvenih odnosa, koje je planetarno prošireno i uticajno, izlišno je govoriti. Namera da se samo jedna orijentacija (marksistička) proglašuje jedino naučnom i superiorom bez upoznavanja s drugim, defektna je i ne poštuje staro pravilo: suparnika nužno treba upoznati da bi se komparacijom dokazala deklarirana supremetrija. U suprotnom, stvoreni privid »bogomdanosti« u prvom kontaktu s konkurencijom raspršuje se poput mehura³.

Studenti su trebali da izdvoje i misaoni pravac koji se ne neguje i nije bitan za sociologiju.

MODALITET	N	%
Marksistički	18	1,5
Neotomistički	455	37,3
Fenomenološki	250	20,5
Ne znam	497	40,7
UKUPNO	1220	100,00

Za imalo sociološki informisane studente nije bilo spora: neotomizam je eminentno filozofska (teološka) struja katoličke provenijencije i **bez upliva** na glavne tokove savremene laičke sociologije. Fenomenološki pravac u sociologiji, došavši iz filozofije, u stalnom je usponu i preti da po rasprostranjenosti i uticaju preuzme primat funkcionalizmu⁴. Petini ispitanika to nije poznato, 40,7% lakonski odgovara da ne zna ništa o tome, a što je kuriozum, 1,5% studenata drži marksističku koncepciju za nebitnu u modernoj sociologiji. Ukupni podaci, nalik prethodnim, poražavajući su i podupiru tezu o udesu sociologije na Univerzitetu u Nišu.

Studenti, kojima je sociologija samo jedan od niza nastavnih predmeta, ipak osećaju da u nastavi sociologije mnogo toga nedostaje. Zato na pitanje »Da li studente treba upoznavati i sa rezultatima drugih (nemarksističkih) socioloških pravaca?« preovladava odgovor koji uliva nadu:

MODALITET	N	%
Ne, samo sa rezultatima marksističke sociologije, jer je ona jedino naučna	56	4,6
Da, i sa rezultatima drugih socioloških pravaca, jer se tako može steći potpuniji uvid u društvenu stvarnost	957	78,4
Sociološko znanje je izlišno i sociologiju treba ukinuti kao nastavni predmet	72	5,9
Nisam o tome razmišljao	135	11,1
UKUPNO	1220	100,00

³ Drukčije rečeno: »Nemoguće je kritizirati neku kulturu, a da se ona u bitnim sadržajima ne poznae... To je doista slično ateističkoj navali na religiju koja u praznoj (često sasvim verbalnoj) negaciji vjerovanja, ne poznaje kulturno povijesne tvorbe religioznih predodžbi, kojima se i sam ateist služi u govoru, a da to ne zna. Tako i svaka druga kritika mora raspolagati poznavanjem svoga predmeta« (Bosanac, 1985; 39).

⁴ Što se već desilo u nekim specijalnim sociologijama, osobito u sociologiji religije (Flere, 1978).

»Upravo tako nazvi marksizam, u njegovoj normativističkoj varijanti, više zamagljuje društvene od-

Skoro osamdesetak odsto ispitanika smatra da studente u nastavi sociologije **treba upoznavati**, sem marksizma, i sa rezultatima drugih socioloških pravaca, jer se tako može steći potpuniji uvid u društvenu stvarnost. Podatak mnogo kazuje — imperativnog je karaktera — i napredak je u svesti studenata prema stanju iz 1985. godine kada se samo četvrtina založila za osvetljavanje društvenih fenomena s različitih pozicija (Đorđević, 1987). Tada su se negativne posledice marksizacije pogleda na svet videle u raširenom mišljenju (56%) da jedino marksizam dolazi u obzir i ne treba u obrazovanju zastupati druge sisteme duha. Sada zanemarljivih 4,6% isključivo favorizuje marksističku sociološku orijentaciju, dok 5,9% zagovara radikalno negativnu soluciju — ukidanje nastave iz sociologije.

Radi otkrivanja još kojih uzroka odbojnosti spram sociologije i njenog nepovoljnog položaja, studenti su odgovarali na dodatno pitanje: »Sociološko znanje nije mi se ukazalo svrhovitim za razumevanje aktuelne društvene situacije jer se predaje:«

MODALITET	N	%
Suviše ideologizovano	350	28,7
Suviše normativistički	183	15,0
Bez utemeljenosti na činjeničnom materijalu	214	17,5
Pomoglo mi je da razumem aktuelnu društvenu situaciju	473	38,8
UKUPNO	1220	100,00

Čak 61,2% respondenata **odbija svrhovitost** sociološkog znanja za razumevanje socijalnih zbivanja. Poražavajući podaci precizno lociraju uzročnik — nastavu sociologije: njome se obavlja transfer znanja u ideološkim »oblandama« (28,7%), normativistički (15,0%) i bez korespondencije sa činjeničnom stvarnošću (17,5%)⁵. To je direktna podrška tezi da je pri analizi nepovoljnog položaja univerzitetske sociologije preko potrebno lučiti eksterne i interne faktore. Ideologizacija i normativizacija nastave sociologije, uz izbegavanje empirije — bez obzira na snažne uticaje šireg okruženja — produkt su internih okolnosti u sociologiji.

Transfer materije u sociologiji u mnogome zavisi od profila i kvaliteta nastavničkog i saradničkog kadra, udžbeničke i pomoćne literature. Na Univerzitetu u Nišu, kao što će se videti, dosta je profesora i asistenata iz drugih struka i čije profesionalno opredeljenje nije sociologija već filozofija, politikologija, istorija, pravo i ekonomija: oni ne pišu, ne objavljuju ništa stvaraju u sociologiji. Njihovoj životnoj »nezainteresovanosti« za sociologiju pridodaje se nizak nivo udžbenika u opticaju, koji se često proglašavaju obavezanim i nameću, zbog čega se rezultati istraživanja ne primaju s iznenađenjem.

Na kraju su studenti propitani o eventualnom učešću u novim društvenim pokretima, čime se želelo videti da li stečeno sociološko znanje, u svojoj konativnoj dimenziji, stvara potrebu za aktivnom participacijom u modernim

⁵ Ideologizacija i normativizacija su uzele maha, najpre, u oficijelnom marksizmu. No po zapažanju sociologa, kada je sprovedena željena indoktrinacija, promotori su shvatili pogubnost posledica: »Upravo tako nazovi marksizam, u njegovoj normativističkoj varijanti, više zamagljuje društvene odnose nego što ih demistifikuje i naoružava u borbi za njihovu izmenu. Takvom 'marksizmu' ne smemo više davati prođu« (Mitrović, 1985: 70).

obicima socijalnog angažmana. Pitanje je glasilo: »Kada bi u našem društvu trajnije i dublje zaživeli alternativni pokreti(feministički, ekološki, pacifi-
stički i dr.), da li biste uzeli učešće u njima?«

MODALITET	N	%
Da, aktivno	275	22,5
Ne, jer smatram da su dovoljne postojeće društvene organizacije	319	26,1
Ne, jer su ti pokreti uvezeni iz inostranstva	143	11,7
Ne znam, nisam o tome razmišljao	438	39,6
UKUPNO	1220	100,00

Iako 22,5% ispitanika želi da se uključi u moderne društvene pokrete, što je daleko ispod njihove opšte spremnosti za učešće u aktivnostima progresivnih snaga (39,0%)⁶, beleže se poražavajući rezultati. Nastava sociologije koja nije potakla 39,6% studenata na razmišljanje, a kamoli na aktivitet, o savremenim pomeranjima u angažmanu mladih, koja nije problematizovala uverenje da su dovoljne etablirane društvene organizacije (26,1%), te ideološku floskulu da su alternativni pokreti uvezeni iz inostranstva (11,7%), ne može dobiti **prelaznu ocenu** i osuđena je na mali ugled u studentskoj masi. Posebno ako se sociologija razume i kao vrednosno-angažovana, socijalno delatna nauka (Đorđević, 1985).

Zaključna razmatranja. Razlozi teške situacije, u kojoj se obrela marksističko obrazovanje sa svojim derivatima u svim institucionalnim oblicima, pa i na univerzitetu, mnogostruki su. Uobičajeno se navode nekoliko: **kriza društveno-istorijske pozadine** (»Marksističko obrazovanje je najuspešnije u istorijskim situacijama koje bitno obeležavaju proces jedinstva marksističke teorije i revolucionarne prakse« — Nikolić, 1985), **kriza marksizma i marksističkih studija** (»Povratak Marxu ili samo obrana Marxova naslijeđa, također, nije više dostatna za prevladavanje suvremene krize marksizma« — Cvjetičanin, 1985) i, treći razlog, **kriza kadrova** (»U pretpostavke uspešnog marksističkog obrazovanja valja svakako ubrojiti i one koje se tiču postojeće organizacije marksističkog obrazovanja i odgovarajuće kadrovske situacije« — Nikolić, 1985). Mi nalazimo, imajući posebno na umu sociološko obrazovanje, da su za nepovoljan položaj sociologije ključna četiri momenta — a) **profesionalni**, b) **naučni**, c) **didaktički** i d) **ideološki**. Oni opredeljuju stanje sociologije i na univerzitetu, kako smo demonstrirali drugim povodom (Antić/Đorđević, 1988), pa ćemo videti da li važe i u niškoj univerzitetskoj sredini.

a) Sociologija je verovatno jedna od retkih nauka koja se na terenu struke, profesije ponaša zapanjujuće **nedisciplinovano**. Ponašanje nije moglo da ostane bez posledica. Zbog neposedovanja monopola na stručnu ekspertizu, ukoliko ova uopšte postoji, sociologija nije u stanju da razvija i drži aktivnim svoje odbrambene mehanizme i ne-sociologe ekskomunicira iz zajednice. Sociološka zajednica poseduje institucije za edukaciju svojih pripadnika, ali kao ni jedna druga zajednica dozvoljava prevelik profesionalni nered u svom

⁶ Takvo jedno pitanje bilo je u deonici istraživanja o marksističkoj filozofiji.

sektoru. Dovoljan je samo letimičan pogled na postojeće mehanizme matične, paramatične i vanmatične promocije kadrova da bi se činjenica potvrdila u svojoj alarmantnosti. Pravo da se krsti sociologom podjednako ima onaj čija se edukacija odvijala na matičnim fakultetima, od osnovnih studija do doktorata, na primer, kao i onaj ko se našao u sociologiji igrom slučaja. Opasnost od **laičkih** sociologa je počela da nagriža sociološku profesiju iznutra.

Na Univerzitetu u Nišu upravo se tako nešto zbiva. Sociologiju predaju i asistiraju istoričari, ekonomisti, pravnici, politikolozi i filozofi — **najmanje je sociologa**. Biraju se u nastavnička zvanja, od docenta do redovnog profesora sociologije, doktori istorijskih, ekonomskih, pravnih i političkih nauka. Od nastavničkog i asistentskog kadra samo su četvorica sociolozi po osnovnom obrazovanju, a u lepezi »nesrećnika« za sociologiju imamo na Građevinskom fakultetu nastavnika istoričara po bazičnom studiju, magistraturu i doktoratu. Promovišu se u univerzitetske nastavnike sociologije ljudi na kraju profesionalne i životne karijere, bez iole naučnih i stručnih radova, kamoli socioloških. Ne-sociolozi, ljudi koji nisu životno zainteresovani za sociologiju, sem časnih izuzetaka, ne mogu unaprediti sociologiju i nastavu iz sociologije. Mogu samo doprineti udesu sociologije, kakav se dešava na Univerzitetu u Nišu, uprkos činjenici da na Filozofskom fakultetu već osamnaest godina egzistira studijska grupa za sociologiju i brojna sociološka zajednica.

b) Često se postavlja pitanje koliko je sociologija zrela kao nauka da bi se mogla bez teškoća etablirati u univerzitetskoj praksi? Ako je to upitnost za jugoslovensku sociologiju, koliko li se tek odnosi na nišku univerzitetsku. Mnogo je u njoj opštih mesta, sterilnog pozivanja na autoritete, teorijske poze, kompilacije, ali veoma malo materijala o bazičnim problemima s kojima se sociolozi suočavaju svakodnevno. Ima se utisak da sociologiji izmiče stvarnost pred očima i da time gubi trku sa vremenom.

Opisano odsustvo reda u profesiji nije moglo da prođe a da cenu ne plati i sociologija kao nauka. Izgleda da se praksa »demokratizacije« redova u profesiji preselila u praksu rada u nauci, praćena obostranim gubicima. Po onome što su uradili za sociologiju, mnoge niške »sociologe« sa univerziteta trebalo bi podariti lovorom, poput Platonovih pesnika, i **odmah proterati** iz sociologije. Da je na vreme ovako postupljeno, sprečio bi se udes koji prikazujemo.

c) O sociologiji na univerzitetu govori se kao o nastavnoj disciplini čiji su obim prezentacije i zadaci precizno omeđeni nastavnim planom i programom. Od kvaliteta **didaktičke operacionalizacije** sociologije zavisi i kvalitet samog rada u nastavi i dostojanstvo discipline u sistemu nauka. Na koji način se ocrtana profesionalna heterogenost niške univerzitetske sociologije prenosi na didaktički, a time i naučni, dignitet sociologije pitanje je čiji je odgovor jasan po sebi.

Ali ima tu i novih momenata. Na niškom univerzitetu se sociološki sadržaji ne predaju isključivo u okviru predmeta sa nazivom »Sociologija«, što je najispravnije rešenje. Posebno je teško održati ovaj naziv na nematičnim fakultetima, bez obzira na dugu akademsku tradiciju sociologije i činjenicu da je prva etablirana disciplina na univerzitetu iz korpusa predmeta naknadno uvedenog marksističkog obrazovanja. Ona se predaje i u kombinovanim

predmetima sa naslovima: »Marksizam i sociologija«, »Marksistička filozofija i sociologija«, »Sociologija i teorija i praksa samoupravljanja«, »Sociologija i filozofija prirodnih nauka«⁷. Tako se narušava princip podjednake raspodele socioloških i inih sadržaja: ako je nastavnik sociolog, biće u prednosti sociološki sadržaji, ako je filozof — biće ugroženi; ako nije ni sociolog ni filozof, dovode se u pitanje i sociološki i filozofski sadržaji. Ko to treba, i da li iko može uspešno da predaje kombinovane predmete?

Za nastavu sociologije je bitno ono što važi i za druge opšteobrazovne predmete — skladan odnos naučnog i nastavnog rada: »A taj odnos bi morao biti takav da se nastavnik kao naučni radnik bavi naučnoistraživačkim radom kao stručnjak u određenom naučnom području i da se njegova nastava zasniva na rezultatima naučnoistraživačkog rada. To se ne može postići ako nastavnik mora da predaje i ono za šta nije stručan« (Zaječaranović, 1986; 37). Nisu li zapravo **nastavnici**, primorani da kao »univerzalne nezalice« predaju ono za šta su nestručni, bitno doprineli udesu sociologije na Univerzitetu u Nišu⁸.

d) Ako su prethodni momenti **interne** prirode, ideološki razlog nepovoljnog položaja sociologije, za koji vlada uverenje među sociolozima da je presudan, **eksternog** je karaktera. Sociolozi-nastavnici sudionici su uvođenja socioloških disciplina u univerzitetsku praksu, te njihovog potiskivanja i protivanja iz nastavnih planova. Razlog potiskivanja je u tezi o njihovoj neprikladnosti koncepcije tzv. integralnog marksističkog obrazovanja. Zauzvrat, fakulteti su dobili, odnosno »političkom voljom uvedeni su u nastavne planove visokoškolskih institucija opći marksistički predmeti« (Žubrinić, 1986; 52), poput marksizma i TIPSS-a. Sociolozi su reagovali iznoseći argument da se tek kroz sociologiju i posebne discipline marksizam praktično oploduje i dobija u svojoj operativnosti: nastava marksizma i marksizam sâm propadaju ili opstaju u **zavisnosti** od položaja i razvoja ovih disciplina. No praksa se odvijala svojim zacrtanim tokom, nametanjem monolitnosti i odbijanjem marksističke izvornosti posebnim disciplinama.

Tako je i sociologija na Univerzitetu u Nišu **ustuknula** — od opšteobrazovnog predmeta koji je jedino bio zastupljen na svim fakultetima šezdesetih godina, i bio tada tretiran kao matematika na tehničkim fakultetima, do situacije da se bori za svoj dignitet u bezličnom marksističkom obrazovanju i svakojakim, veštačkim kombinacijama. **Sociolozi ipak treba da budu svesni da je ključ za razrešavanje problema pre svega u njihovim rukama.** Mi smo u empirijskom i teorijskom delu priloga naveli smo neke razloge zašto je to tako.

LITERATURA

1. Antić, T.M. i Đorđević, B.D. 1988. »Kriza sociologije na univerzitetu«. Naučni skup: **Teorijski pluralizam u sociologiji**. Sociološko društvo Srbije, Aranđelovac.
2. Bosanac, G. 1985. »Marksističko obrazovanje između ideologijskog i kulturno-povijesnog transfera«. **Kumrovečki zapisi**, Br. 5.

⁷ Imenovanju opšteobrazovnih predmeta treba prilaziti s punom pažnjom. Na primeru predmeta »Osnove marksizma« i TIPSS-a pokazuje se da pitanje naziva »nije nevažno, jer se povezuje uz ideološku legitimaciju sistema« (Cvijetičanin, 1985; 53).

⁸ Njihovom doprinosu se pridodaje skromna udžbenička literatura, koja studente ne upoznaje s modernom sociologijom i najnovijim saznanjima.

3. Vuković, S. 1986. »Programska povezanost nastave marksizma na univerzitetu sa nastavom marksizma u srednjoj školi i profilom kadra koji se obrazuje na određenom fakultetu«. **Univerzitet danas**. Br. 1.
4. Goričar, J. 1977. **Sociologija**. Rad. Beograd.
5. Đorđević, B.D. 1985. »Sociologija, kriza društva i društvena praksa«. **Zbornik radova Mašinskog fakulteta**. Niš.
6. Đorđević, B.D. 1987. **Studenti i religija**. Zbivanja. Niš.
7. Zaječaranović, G. 1986. »Marksizam u visokoškolskom obrazovanju«. **Univerzitet danas**. Br. 1.
8. Zubričić, D. 1986. »Marksizam i pozitivizam na sveučilištu«. **Univerzitet danas**. Br. 1.
9. Janjić, D. 1980. **Marksizam, revolucija, nacija**. IIC SSO Srbije. Beograd.
10. Kuvacić, I. 1982. **Sociologija**. Školska knjiga. Zagreb.
11. Marković, Z.D. 1979. **Opšta sociologija**. Savremena administracija. Beograd.
12. **Marksističko obrazovanje na Univerzitetu u Nišu**. 1988. Materijal Marksističkog centra Univerziteta u Nišu. Niš.
13. Mitrović, Lj. 1985. »Diskusija«. **Rezultati marksističkog obrazovanja u Savezu komunista**. Marksistički centar CK SKS i Marksistički centar OK SKS Niš. Niš.
14. Nikolić, M. 1985. »Marksističko obrazovanje: situacije, problemi, perspektive«. **Kumrovečki zapisi**. Br. 5.
15. Ossowski, S. 1981. **Klasna struktura u društvenoj svijesti**. Naprijed. Zagreb.
16. Flere, S. 1978. »Funkcionalistička teorija u sociologiji religije«. **Kulturni radnik**. Br. 3.
17. Cvjetičanin, V. 1985. »Marksističko obrazovanje na našim sveučilištima«. **Kumrovečki zapisi**. Br. 5.

THE PLIGHT OF SOCIOLOGY AT THE UNIVERSITY

DRAGOLJUB B. ĐORĐEVIĆ

Faculty of Mechanical Engineering, Niš

MILAN T. ANTIĆ

Faculty of Medicine, Niš

The article reports on the results of a socio-empirical research project concerning so-called Marxist education at the University of Niš. From an abundance of data, those referring to **sociology** are interpreted in this article, and those referring to Marxist philosophy, political economy and the political system of the SFR Yugoslavia are put aside.

The sociological community has institutions for educating its members, but as any other community, it does not allow to big a professional disorder within its sector. The right to be christened a sociologist is equally given to both those whose education took place on »parent« faculties, and those who found themselves »in« sociology by chance. This research project confirms that precisely such a process in under way at the University of Niš. If asking ourselves how mature a science Yugoslav sociology is, the results of our research point out that it embodies too many generalities, a sterile reference to authority, theoretical pose, compilation, but very little material concerning fundamental issues sociologists are confronted with daily.

At the University of Niš, sociology is also lectured as part of the following composite subjects titled: »Marxism and Sociology«, »Marxist Philosophy and Sociology«, »Sociology and the Theory and Practice of Self-Management«, »Sociology and the Philosophy of Natural Sciences«. The question is: who should and can any one successfully lecture on composite subjects? Can such lecturing be based on research? Haven't sociologists, in fact, as **lecturers** of these composite subjects, having been compelled, as »universal ignoramus«, to teach what they have no qualification for, sufficiently contributed to the plight of sociology at the University of Niš?

Ideologically, the external reason for such an unpropitious position of sociology can be found in the thesis of the unsuitability of sociological disciplines when the concept of the so-called integral Marxist education is concerned. Thus, at the University of Niš, sociology has also **yielded** to the »general-education« subject represented at all the faculties, and treated as mathematics at the faculties of technical sciences, and has reached a stage in which it is fighting for dignity surrounded by a nondescript Marxist education and all sorts of artificial combinations.

(na engleski prevela Sanja **VRHOVEC-VUČEMILOVIĆ**)